

Nationalisme in een notendop

Jurriën Cremers

Nationalisme is ontstaan uit de oudste en sterkste menselijke gevoelens. De mens is van nature geneigd te houden van zijn plek van herkomst en is onderworpen aan de kracht van zijn liefde voor het vaderland. Hoewel hij zich voelt aangetrokken tot het onbekende en het vreemde, is de mens slechts gelukkig en komt hij pas tot rust als hij zich bevindt in een vertrouwde omgeving. Hij heeft een begrijpelijke voorkeur voor zijn eigen taal, tradities en land. Daarin voelt de mens zich thuis. Hij is trots op zijn eigen cultuur. Het is dan geen wonder dat hij zich soms superieur voelt tegenover andere, vreemde culturen, wat soms kan leiden tot afkeer en vijandigheden. Deze gevoelens vormen de basis voor het nationalisme.

Oude rijken zoals het Egyptische en Romeinse Rijk zijn machtig geworden door de mogelijkheid de bevolking massaal te kunnen mobiliseren en aan het werk te zetten. Omvangrijke delen van de toen bekende wereld werden veroverd en de kleine Egyptische en Romeinse stadstaten groeiden uit tot immense rijken die de geschiedenis zouden tekenen. Beide rijken onderscheidden zich van de rest door taalgebruik, een specifieke religie, gewoonten en duidelijke landsgrenzen. De ideale basis voor een rijk met een sterk nationalistisch gevoel. Maar toch zien veel historici deze rijken niet als de geboorte van het nationalisme. Door de verdeeldheid onder de bevolking was er nog sprake van proto-nationalistische rijken. De keizer en farao werden gezien als een godheid en samen met een kleine elite regeerden ze over de (boeren)massa die weinig inspraak had. De standensamenleving, samen met andere econo-

mische, politieke en intellectuele factoren, vormden een barrière voor de opkomst van het nationalisme. De voorwaarden voor de opkomst van het nationalisme hadden nog eeuwen nodig om te ontwikkelen. Hans Kohn schreef in *The Idea of Nationalism*, één van de eerste studies naar het ontstaan van het nationalisme, dat “*in the growth of centralized states, in the secularization of po-*

In de praktijk vormt het nationalisme een paradox.

litical life, in the rise of individualism with the faith in liberty and its confidence in man's power, with the acceleration of economic life demanding the loosening of the static forms of traditional organization – the foundations were laid for the rise of nationalism.” Op het moment dat aan deze voorwaarden werd voldaan was de barrière voor de opkomst van het nationalisme doorbroken.

Het nationalisme was geboren, en groeide in verschillende snelheden in diverse landen.

Het eerste moment dat de barrière werd doorbroken was aan de vooravond van de Franse Revolutie. Koning Lodewijk XVI van Frankrijk had in 1789 geld tekort en riep de drie standen, de geestelijkheid, de adel en de boeren, bijeen om nieuwe belastingen goed te keuren en in te voeren. Dit liep op niets uit en de meeste boeren, samen met een aantal geestelijken en edelen, namen de heft in eigen handen en vormden een eigen vergadering: het Assemblée Nationale. Deze vergadering voerde de nieuwe belastingen wel in, maar dan uit naam van het volk. Daarnaast besloot de vergadering de drie standen en alle godsdiensten gelijk te stellen. Het volk had de macht in handen en iedereen was gelijkgesteld (op dat moment nog beperkt tot de mannelijke bevolking). Deze gebeurtenissen worden door vele historici beschouwd als de geboorte van het

nationalisme. De rest van Europa, en in latere eeuwen ook de rest van de wereld, zou in de volgende jaren volgen. Nadat Napoleon in 1814 was verbannen kwam het Congres van Wenen bijeen om te beslissen over het lot van Europa. Onder leiding van de conservatieve Oostenrijkse minister Metternich werd zoveel mogelijk geprobeerd de ancien régime-rijken van vóór de Franse Revolutie te

herstellen. Keizers, koningen en de paus werden in ere hersteld. Zelfs voormalige republieken als de Verenigde Provinciën werden omgevormd tot monarchieën. Maar het volk had intussen al kennis gemaakt met de ideeën van Rousseau en Herder over volkssoevereiniteit en patriotisme. Het centrale gezag werd gewantrouwd en het volk was niet langer bereid haar mondigheid en zelf besef op te geven voor de vorst. De tijd van het nationalisme was aangebroken.

In de praktijk vormt het nationalisme een paradox. Aan de ene kant zorgt het voor een gevoel van verbondenheid rondom taal, geschiedenis, land en cultuur. Een voorbeeld hiervan is het Groot-Nederlandse gedachte. Deze beweging ontstond rond 1920 en streefde naar de hereniging van het in 1830 opgedeelde Verenigd Koninkrijk der Nederlanden, het huidige Nederland en België. De leden van de beweging voelden zich met elkaar verbonden door

hun gezamenlijke taal en geschiedenis. Daarbij moet wel gezegd worden dat de hereniging met de zuiderburen slechts het Nederlandstalige Vlaanderen betrof. Het Franse Wallonië stonden ze het liefst af aan Frankrijk. Aan de andere kant kan het gevoel van eenheid binnen een bepaalde bevolkingsgroep zorgen voor conflict in een land en voor uiteindelijke afscheiding. De Nederlandse Opstand, bijvoorbeeld, leidde tot de afscheiding van de Verenigde Provinciën van het Spaanse rijk. Een ander goed voorbeeld van nationalisme in de praktijk is de onafhankelijkheid van Kosovo. De bevolking van de Servische provincie Kosovo bestond voor 90 procent uit etnisch-Albanezen. Ze voelde zich onderdrukt door de Servische meerderheid en streefden naar onafhankelijkheid. Maar de Servische overheid was niet zomaar bereid Kosovo op te geven. De Serven beschouwden Kosovo als de bakermat van de Servische natie en vreesden dat de Servische minderheid uit Ko-

sovo weggejaagd zou worden. In dit geval leidde het nationalisme tot eenheid én verdeeldheid. De etnisch-Albanazen kregen een onafhankelijke natie, maar de Serven moesten hun mythische plek van oorsprong afstaan en een deel van de Servische bevolking aan hun lot overlaten. Beide volkeren voelden zich verbonden door hun oorsprong, cultuur en etniciteit.

Ik wil eindigen met een kinder-versje van Hiëronymus van Alphen, een dichter die leefde in de tijd dat het nationalisme was geboren:

*Al ben ik maar een kind,
Tog wordt mijn Vaderland van mij
op 't hoogst bemind;
Ik werd er in geboren;
Ik heb er drank en spijs;
Ik mag er 't onderwijs
Van wijze meesters hooren.
Ik heb er ouders, vrienden in,
Die ik met al mijn hart bemin;
Ik kan er veilig wonen;
Dies zal ik dankbaar mij betoone;
En, worde ik eens een man,
Zo nuttig zijn voor 't land,
als ik maar wezen kan. ■*

Kosovaren vieren hun onafhankelijkheid van Servië.

Bronnen:

Historisch overzicht en succes van nationalisme, 23-10-2008, <http://kunst-en-cultuur.infonu.nl/geschiedenis/26516-historisch-overzicht-en-succes-van-nationalisme.html>

Kohn, H. (1951) *The Idea of Nationalism. A Study in Its Origins and Background*, New York: MacMillan Company.

Kosovo: Servisch of onafhankelijk?, 02-02-2007, http://www.nos.nl/nosjournaal/artikelen/2007/2/2/020207_kosovo_faq.html

Leerssen, J. (1999) *Nationaal denken in Europa. Een cultuurhistorische schets*, Amsterdam: Amsterdam University Press.